

АПЛИКАЦИЯ ОТ САНДЪЧЕ ОТ КЪСНАТА АНТИЧНОСТ

Николай Марков

През 1995 год. сбирките на Националния исторически музей се сдобиват с един интересен паметник. Това е тънка пластина от медна сплав (калаен бронз или латун ?) с размери 4,2 x 5,3 см (Фиг. 1). Във фондовете на музея тя е заведена под инв. № 34985. За съжаление произходът ѝ е неизвестен. Интерес предизвикват представените върху нея изображения, изпълнени в техника репусе. Централно място заема конник-воин, възседнал галопиращ надясно кон. С дясната си ръка конникът замахва с копие, като пронизва бягащо под краката на коня, със завърната назад глава леонтоморфно същество. С лявата си, опъната напред ръка, воинът държи кръгъл щит, представен зад главата на коня. От раменете му назад се развява дълга наметка (хламида). На главата си конникът има шлем с широка периферия, погледът му е устремен напред. Краката му са силно изнесени назад, по маниера на ездачите от времето на античността. Така описаната сцена е обхваната от четириъгълна рамка от едри псевдоперли. Полето над тази рамка е разделено на два разположени един над друг, равни по размер бандове, запълнени с криволинеен сплетен растителен орнамент. И в двата банди са пробити вторично отвори, разположени надлъжно – 2 по-големи в горния и 6 по-малки в долния. Липсата на значителен фрагмент от долния край на пластината, не само нарушава целостта на представената по-горе сцена, но пречи и за добиване на представа за цялостния вид на предмета.

Кои са персонажите от тази на пръв поглед “ловна сцена”? Ако се съди по аналогични образци от IV век, времето към което отнасям представяната тук пластина, това биха могли да бъдат с най-голяма вероятност Белерофонт, яздец Пегас и победената от него Химера. Към такава определяне насочват очертанието на крило на коня, макар и слабо доловимо, драконовидната муцуна на леонтоморфното същество и удебеляването на опашката му при върха, която така наподобява змийска глава. Отсъствието на козя глава, излизаща от средата на тялото на Химера, с каквато тя често била изобразявана, не трябва да смущава, тъй като в значителна част от познатите ми нейни изображения в описаната сцена от късната античност тя също липсва.

Като цяло, сцената, символизира победата на доброто, олицетворено от слънчевото божество Белерофонт над силите на мрака и злото, персонифицирани от Химера¹. Поради тази ѝ символна стойност, в късноантичното общество се вярвало, че чрез изобразяването ѝ се прогонвали злите демонични сили. Тази вяра довела до сравнително честото представяне на сцената върху твърде разнообразни, обичайно персонални предмети. Виждаме я върху оловни амулети (Фиг. 2)², върху ремъчни токички (Фиг. 3)³, върху пластини от обковки на сандъчета⁴, върху фибули⁵ (Фиг. 4).

На въпроса за мястото на производство на сандъчето, от чиято обковка произлиза разглежданата пластина засе-

га не може да бъде даден ясен отговор. Възможно е то да е било внесено от Централна Европа⁶, тъй като пет от седемте познати ми сандъчета с представена върху обковките им сцена “Победа на Белерофонт над Химера” произлизат от Панония⁷, а това е едно вероятно свидетелство за модна линия, възприета през IV век от тамошните занаятчийски ателиета, в които била изработвана подобна продукция.

От друга страна, доказаният сирийски произход⁸ на орнамента, запълващ двата банда над сцената, говори ако не за близокоизточен произход на предмета, то поне за силно влияние от тези земи, с които Балканите от векове били свързани търговски и културно. С голяма вероятност този орнамент има и някаква символна стойност, но каква, на това засега не мога да отговоря.

БЕЛЕЖКИ

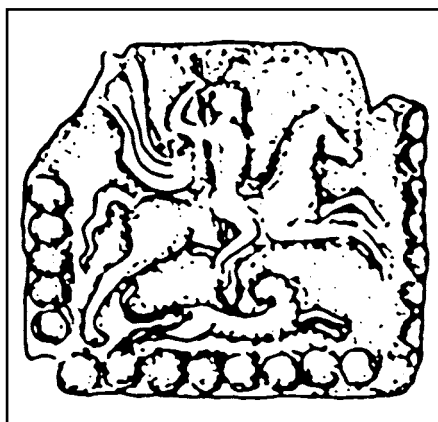
1. За тази сцена виж по-подробно у Decharme, P. –*Mythologie de la Grèce antique*. Paris. 1884, p. 624-629.
2. Марков, Н. –По следите на античната магия. № А 7 (под печат).
3. Виж някои подобни токички, публикувани у Думанов, Б. –Наблюдения към един иконографски тип “Ловуващ конник” върху произведения на късноантичното ювелирство. Птбџ. Изследвания в чест на проф. Ив. Маразов. С. 2002, с.408 и сл.
4. Виж сандъчета и обковки от тях №№ А 4, А 5, А 9, А 21, А 45, А 67 и А 104 (по-вероятно е тази обковка да е част от катарамата), всичките от IV век, у Bushausen, H. –*Die Spättrömischen Metallscrinia und Frühchristlichen Reliquiare*. I Teil:Katalog. Wien. 1971.
5. Виж напр. една кръгла касноантична фибула, намерена в детски гроб у Hampel, J. –*Altertümer des frühen Mittelalters in Ungarn*. Bd. III –Atlas. Braunschweig. 1905. Taf. 177 – 2a.
6. Такова мнение е изказано и от Думанов, Б. –Цит. съч., с. 411.
7. За тях виж по-подробно у Bushausen, H. –*Opus cit.*, №№ А 9 (S. 34-38), А 21 (S. 52-54), А 45 (S. 93-95), А 67 (S. 138-139) и А 104 (S. 170); А 4 (S.28-29) и А 5 (S. 29-30) са намерени в източните предели на Галия.
8. Виолле-ле-Дюкъ, Е. –*Русское искусство*. Москва. 1879, с. 76.

Фиг. 1. Апликация от сандъче от сбирките на НИМ

Фиг. 2. Оловен амулет от СЗ България с изображения на Белерофонт и Химера, III-IV в., частна сбирка

Фиг. 3. Пластина от токичка с изображение на Белерофонт, убиващ Химера (по Думанов 2002, 409)

Фиг. 4. Фибула, намерена в гроб 12 при базилика №2 при античния град Nereum (по Hampe)

CASKET APPLIQUE FROM LATE ANTIQUITY

(Summary)

Nikolay Markov

The subject of this paper is a bronze appliqué from a casket attributed to the 4th century (Fig. 1). The origin of the appliqué is unclear. It has been registered in the collections of NMH under the inv. no. 34985. The scene “Bellerophon’s victory over Chimera” in repoussé is presented on the appliqué. The scene symbolizes the victorious Good in the image of the solar deity Bellerophon over the dark and evil forces, personified by Chimera. People from Late Antiquity believed in the apothropeic power of the scene to drive away the evil demonic forces.